

Pylypenko K.A.

Ph.D., associate professor

Poltava State Agrarian Academy

OBJECTS, SUBJECTS AND PRINCIPLES OF FOOD SAFETY

Пилипенко К.А.

к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

ОБ'ЄКТИ, СУБ'ЄКТИ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Наведена інформація про об'єкт та суб'єкт продовольчої безпеки. Визначено стан продовольчої безпеки та функціонуючі суб'єкти діяльності яких пов'язана з формуванням продовольчої безпеки в державі. Вивчені завдання у сфері формування продовольчої безпеки та принципи характерні для системи продовольчої безпеки. Обґрунтовані і висвітлені індикатори продовольчої безпеки та граничні критерії індикаторів, а також система моніторингу продовольчої безпеки за відповідними напрямками.

Ключові слова: *продовольча безпека, моніторинг, індикатори продовольчої безпеки, суб'єкт, оборт, принципи, агропродовольча сфера.*

The information about the object and the subject of food security. The condition of food security and functioning entities involved in the formation of food security in the country. Studied the problem in the formation of food safety and principles for the model food security. Reasonable and highlighted food security indicators and threshold criteria indicators and system monitoring food security in the relevant areas.

Key words: *food security, monitoring, indicators of food security, subject, revolution, principles, agri-food sectors.*

Аграрний сектор України з його базовою складовою, сільським господарством є системоутворюючим в національній економіці, що формує фактори збереження суверенності держави – продовольчу та у визначених

межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку держави, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки, утворює ринок сільськогосподарської продукції та продовольства. Український аграрний сектор з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що на даному етапі може стати локомотивом розвитку національної економіки, дати імпульс інвестиційному, технологічному та соціальному піднесенню у державі.

Продовольча безпека має національні особливості, їй притаманна комплексність і перманентність. В залежності від особливостей національної продовольчої системи, періоду її розвитку, досягнутого рівня, а також від того, яка складова продовольчої проблеми на тому чи іншому етапі є пріоритетною, її забезпечення модифікується разом зі змінами внутрішніх і зовнішніх загроз.

Визначають стан продовольчої безпеки організаційно впорядковані, функціонуючі суб'єкти діяльності яких пов'язана з формуванням продовольчої безпеки в державі. До них відносяться Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки та оборони України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни України і об'єднання громадян, неурядові організації, виробники сільськогосподарської продукції та продовольства, суб'єкти сфери торгівлі, інші суб'єкти. Їх діяльність спрямована на стабільність економічного розвитку, формування державних фондів та забезпечення балансу попиту та пропозиції на внутрішньому продовольчому ринку [4]. На місцевому рівні продовольчу безпеку повинні забезпечувати суб'єкти територіального управління (область, район) за допомогою постачання продуктами, контролю за їх якістю та створення умов населенню для отримання доходів.

Суб'єктом, що визначає продовольчу безпеку на рівні груп населення, виступають соціальні групи, завдання яких – забезпечити доходи, необхідні для науково обґрунтованого споживання. На сімейному рівні в якості суб'єкта, що забезпечує продовольчу безпеку, виступають домашні господарства, функціями яких – придбання та використання продуктів, організація збалансованого

харчування [3]. Суб'єкти, які вирішують проблему на всіх рівнях, повинні бути добре організованими. Детальна інформація про об'єкт та суб'єкт продовольчої безпеки наведена на рис. 1.

Рис. 1. Об'єкти та суб'єкти продовольчої безпеки

Всі рівні продовольчої безпеки взаємопов'язані і взаємозалежні. Оптимальний варіант вирішення продовольчої проблеми – це узгоджені дії суб'єктів всіх рівнів, хоча частина їх може також вирішувати конкретні завдання, такі як забезпечення доступності й достатності продовольчого

споживання всім верствам населення переважно за рахунок вітчизняного агропродовольчого виробництва. Інші важливі завдання у сфері формування продовольчої безпеки наведені нами на рис. 2.

Рис. 2. Основні завдання формування продовольчої безпеки

Відповідно до «Державної програми соціально-економічного розвитку села на період до 2015 р.» продовольча безпека держави передбачає захищеність життєво важливих інтересів громадян, за якої держава гарантує фізичну і економічну доступність до життєво важливих якісних та безпечних продуктів харчування згідно з науково обґрунтованими наборами, підтримує стабільність продовольчого забезпечення населення та забезпечує продовольчу незалежність держави [1]. Основою ринку продовольства, що в основному формує продовольчу безпеку держави, є виробництво сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів вітчизняними товаровиробниками.

Як справедливо зазначає А.Статівка [10, с.29-32], з конституційного визначення України як соціальної держави, політика якої спрямована на створення умов щодо забезпечення гідного рівня життя людини, і положень ст. 48 Конституції України, які відносять до відання держави установа основ державної політики, зокрема продовольчої, а також державних програм галузі

соціального розвитку, впливає, що держава як соціальна служба має виконувати ряд зобов'язань перед суспільством.

Забезпечення продовольчої безпеки визначено у якості одного з основних напрямів державної політики з питань національної безпеки в економічній сфері [7]. Стратегією національної безпеки України передбачено необхідність забезпечення послідовності у здійсненні земельної реформи, забезпеченні на практиці пріоритетного розвитку агропромислового комплексу як основи продовольчої безпеки держави [8, с.3-13]. Проте зазначені законодавчі акти мають суто декларативний характер і не визначають чітких механізмів управління системою продовольчої безпеки.

Отже, для системи продовольчої безпеки характерні певні принципи формування. Початковим є принцип соціальності, який передбачає цільову спрямованість цієї системи та кожної її складової на задоволення харчових потреб людини. Другим важливим принципом є комплексність, що означає одночасний вплив на всі складові системи [7]. Наступний принцип – системність, який передбачає всебічний підхід до вирішення економічних, соціальних, екологічних та інших аспектів проблеми продовольчої безпеки [6]. Ще один важливий принцип – адекватність у виборі регуляторів, що пов'язано з неоднозначністю їх дії на різних етапах розвитку економічної системи та в умовах зміни кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків. Останній принцип – стійкість системи, тобто обов'язкове дотримання вищевказаних принципів соціальності, комплексності, системності та адекватності незалежно від зміни зовнішнього середовища [5]. Деталізація принципів, які покладені в основу формування продовольчої безпеки наведені на рис. 3.

Рис. 3. Принципи формування продовольчої безпеки

Формування продовольчої безпеки вимагає створення системи моніторингу, на яку покладається завдання визначення фактичного її стану, прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз продовольчої безпеки. На цій основі розробляються заходи щодо локалізації та нейтралізації негативних факторів, що впливають або можуть у майбутньому вплинути на зниження рівня безпеки. Система моніторингу продовольчої безпеки зосереджується на наступних напрямках: агропродовольче виробництво, продовольчий ринок, споживання продовольства, харчування населення, якість та безпека продовольства.

Індикатори, що характеризують стан продовольчої безпеки держави (регіону), розраховуються за такими основними групами харчових продуктів: хліб і хлібопродукти; картопля; овочі, баштанні; фрукти, ягоди і виноград;

цукор; олія; м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибопродукти; яйця. Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 затверджено Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [3]. Індикаторами продовольчої безпеки та граничні критерії індикаторів наведені в табл. 1

Таблиця 1

Індикаторами продовольчої безпеки та граничні критерії індикаторів

Індикатори продовольчої безпеки	Характеристика	Граничний критерій
добова енергетичну цінність раціону людини	визначається як сума добутоків одиниці маси окремих видів продуктів, які споживаються людиною протягом доби, та їх енергетичної цінності	2500 ккал на добу, при цьому 55% добового раціону забезпечується за рахунок споживання продуктів тваринного походження
забезпечення раціону людини основними видами продуктів	визначається як співвідношення між фактичним споживанням окремого продукту та його раціональною нормою	-
достатність запасів зерна у державних ресурсах	визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно	вважається його 17% рівень, що відповідає 60 дням споживання
економічна доступність продуктів	визначається як частка сукупних витрат на харчування у загальному підсумку сукупних витрат домогосподарств	вважається його 60% рівень
диференціація вартості харчування за соціальними групами	відстежується в динаміці та розраховується як співвідношення між вартістю харчування 20% домогосподарств з найбільшими доходами та вартістю харчування 20% домогосподарств з найменшими доходами	-
ємність внутрішнього ринку окремих продуктів	відстежується в динаміці та визначається у натуральному виразі як добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення	-
продовольча незалежність за окремим продуктом	визначається як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку	вважається його 30% рівень

Розглянувши індикаторами продовольчої безпеки та граничні критерії, можна запропонувати сім рівнів життя населення як в країнах, так і в Україні зокрема [3], які наведені в табл. 2.

Стан продовольчої безпеки за рівнями життя населення країни

Рівні життя населення	Середньодобове споживання на одну людину	Наслідки споживання
Катастрофічний (I-й рівень)	1500–1800 ккал,	характеризується хронічним недоїданням, менше 1 520 ккал слід розглядати як голод
Критичний (II-й рівень)	1800 – 2200 ккал	достатне для подолання хронічного недоїдання та існування на межі виживання і забезпечення простого відтворення населення
Мінімальний (III-й рівень)	2300–2800 ккал	передбачає наявність таких обсягів продовольчих ресурсів, які виключають можливість появи голоду
Достатній (IV-й рівень)	2800–3600 ккал	воно не збалансоване за елементами живлення та воно не забезпечує здорового способу життя і збільшення його тривалості
Раціональний або нормативний (V-й рівень)	3300–3600 ккал	раціон збалансовано білками, вітамінами й іншими важливими компонентами. Нормативні показники такого споживання слід використовувати як базу для всіх соціально-економічних розрахунків на державному рівні в нормальних умовах
Оптимальний (VI-й рівень)		відповідає не лише збалансованістю за найважливішими харчовими компонентами, а й передбачає споживання екологічно чистих продуктів харчування, які збільшують тривалість життя населення, загалом та середню тривалість життя для країни, покращують здоров'я
Перспективний (VII-й рівень)		Досягнення такого продовольчого забезпечення для всіх соціальних груп населення, яке дозволить удосконалювати природу людини і максимально продовжувати її активну життєдіяльність

Для визначення критеріїв продовольчої безпеки в країні слід ввести державну систему норм споживання, що регламентувала б основні нормативні рівні споживання населення: раціональний (нормативний), який використовується для соціально-економічних розрахунків, і мінімально необхідний – для гарантованого забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях [5].

Розглянувши можливі рівні життя населення, середньодобове споживання на одну людину та наслідки споживання розглянемо споживання основних видів продовольства у Полтавській області за 2012 р. (рис. 4). Оцінювання стану продовольчої безпеки через наведені індикатори – орієнтири розвитку, визначають межу негативних процесів, подаючи сигнали учасникам ринку про можливі несприятливі сфери, зниження рівня безпеки. Вчасне їх

виявлення сприятиме розробленню комплексу програмно-цільових заходів щодо їх подолання.

Рис. 4. Споживання основних видів продовольства у 2012 р.*

* розраховано за даними [12]

Як видно з рис. 4, фактичне споживання за продовольчими групами у Полтавській області перевищує певний набір продуктів по відношенню до України в цілому. Так, на Полтавщині найбільше споживають такі продукти як: овочі і баштанні культури – 196,9, яйця і яйце-продукти – 338, молоко і молокопродукти – 230,9, плоди, ягоди та виноград – 54,9, картопля – 143,4 кг. на одну особу.

Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки може бути удосконалена шляхом включення показників, що характеризуватимуть прибутковість та інвестиційну привабливість вітчизняного сільськогосподарського виробництва, а також відповідність прожиткового мінімуму та гарантованих державою мінімальних соціальних виплат.

Література:

1. Боротьба з наслідками світової фінансової кризи: пошук адекватної політики. ІЕД, грудень 2008.

2. Бураковський І.В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України. / І.В. Бураковський, О.В. Плотніков – Харків: Фоліо, 2009. – 299 с
3. Деякі питання продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. №1379 // Офіційний вісник України. – 2007. – №93. – Ст. 3405.
4. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей / Кейнс Дж. М. – К. : Знання, 1998, – 210 с.
5. Лукінов І. І. Продовольча безпека у світовому вимірі // Економіка АПК. – 2001. – № 4.
6. Мизес Л. Економічний кризи и его причини / Мизес Л. – СПб. : Либроком, 2003. – 224 с.
7. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 №964-IV / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – №39. – ст.3
8. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України №105/2007 від 12.02.2007 року / Стратегічна панорама. – 2007. – №1. – С.3-13.
9. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Смит А. – М. : ЭКСМО, 2007. – 332 с.
10. Статівка А. Державне регулювання продовольчого ринку України в сучасних умовах / А. Статівка // Право України. – 2001. – № 10. – С. 29-32.
11. Теория и практика антикризисного управления: учебник для вузов / Г.з. Базаров [и др.]; под ред. с.Г. Беляева, в.и. кошкина. – М.: закон и право; ЮНиТи, 1996. – 468 с.
12. Україна в цифрах у 2012 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України. – 2013. – 545 с.